

nič veľkého, nijaké veľké skutočnosti, nijaké šľachetné snahy. Je tak zakuklený do krážov vlastných záujmov, že so závistlivou nevraživosťou sleduje a gáni na každý prejav, ktorý pochádza odinakiaľ. Nemôže otvoriť srdce pre pravdy a veľkoleposti druhej strany. A najhoršie je pritom, že o svojej vlastnej krpatosti nič nevie. Vytýka iným práve to, čím sám je najväčšmi postihnutý. (Vid' Národné noviny zo 4. nov. 1943, ktoré tu hovoria o "bacile cirkvičkárstva.") Deje sa to u nás na všetkých stranách. Ako sa do nesnášlivého srdca zahrabáva jedna strana, to isté robí aj druhá. Tým sa čoraz väčšmi vytvára podráždené a neznesiteľne nenávisťné ovzdušie, ktoré môže privodiť národnú katastrofu. Mysleli sme si, že sa táto maximálna predráždenosť prekonala už v dobe náboženských bojov. A hľa, ešte vždy, a to v našich dňoch, máme s tým istým symptómom do činenia. Keď dôjde u nás k nejakému osudovému obratu a najväčšmi bude potrebné spoločné slobodné rozhodnutie celého národa, budú rozhodovať väšne a proti sebe zahrabané fronty a stroskotá všetko, čo snaženiami generácií ťažko sa vybudovalo. V tomto vidíme naše najväčšie národné nebezpečenstvo.

Oproti všetkým takým formám útočnosti treba sa nám postaviť plánovite a rozhodne každý deň. Väčšmi pestovať kresťanskú umiernenosť a zriekať sa ešte aj myšlienky fanatizmu. Je to príkaz a požiadavka aj rýdzej ľudskej múdrosti. Podľa metafyzicky zistenej presnej úvahy štruktúra ľudskej spoločnosti je niečo tak jemného a složitého, že vrútiť sa do toho drábskymi čižmami násilia znamená spôsobiť prvieskôr katastrofu sebe a iným. Suma ľudských myšlienok a túžob je niečo tak nesiernie vysokého a vznešeného, že ich nemožno uspokojiť nijakými výlučne krvnými sväzkami a hospodárskymi poriadkami. Bude to možno iba vyrovnaním viazanosti a slobody, slobodnou výškou náboženského a občianskeho poriadku.

Predovšetkým kresťanský postoj vyžaduje zriekať sa každej fanatickej útočnosti. Rýdza umiernenosť je jedna z najveľkolepejších stránok kresťanstva. Prekrásne a dejinne dokázateľnou neomylnosťou hovorí Kristus Pán v horskej reči: "Blahoslavení sú tichí, lebo oni budú vládnuť zemou." (Matúš 5, 4.) Tichosť, pokora, umiernenosť bola v očiach Ježišových cesta, ktorou človek má kráčať každý deň. "Vezmite na seba moje jarmo a učte sa odomňa, lebo som tichý a pokorný srdcom. A nájdete odpočinok pre svoju dušu." (Matúš 11, 29.)

Príspevok sme prevzali z Obrody, roč. 1, 1943, č. 4, s. 162-169. Redakčne sme ho neupravovali.

FRANTIŠEK SKYČÁK: SAMOSTATNÉ CHÁPANIE SVETA

Samostatné chápanie sveta neznamená, aby každý človek začal filozofovať odznova, ako by doteraz nikto nebol poznal nič pravdivého a cenného. Tak by sa znemožnil pokrok. Rovnako neznamená, aby každý, kto ho chce dosiahnuť, všetky svoje presvedčenia preskúmal prísne kriticky až do najpodrobnejších jednotlivostí. Potom by sa nedalo skoro žiť. Ale treba požadovať, aby si hlavné tézy, z ktorých vychádza a na ktorých buduje, nadobudol vlastným preniknutím daností. Pre pravdy, ktoré majú platiť ako princípy, prísne vecná kritika je aspoň požiadavkou. Nesmie sa stať, žeby celé smýšľanie viedly slepé pudy a iracionálne vplyvy ako vyššie poznávacie schopnosti.

Neznamená to ďalej, ako by každý, kto chce samostatne myslieť, musel vynájsť celkom nový tvar vesmíru, plný prekvapujúcich vzhľadov a senzáčných odhalení. To je prosto nemožné. Nikto z ľudí nemôže žiť výlučne zo seba a výlučne za seba. Rozmýšľame predsa nevyhnutne myšlienkami, pripravenými predchádzajúcimi pokoleniami; reakciami na náhľady a dojmy svojho prostredia. Či si to uvedomujeme, alebo nie, sme odchovancami vlastnej povahy, rodu a okolia. Naše najvlastnejšie mienky podmieňuje duchovné a sociálne prostredie, lebo veď nežijeme vo vzduchoprázdnom priestore. Samostatné chápanie sveta neruší súvisy a organickú zaradenosť.

Samostatné chápanie sveta znamená tým menej svojvoľné, na sebeckých chutiach založené ospravedlňovanie individuálneho životného postoja. Je známkou biednej, nevyvretej ľudskosti chcieť mať všetko ináč, než to bolo doteraz. Je povážlivým psychickým zjavom, keď niekto stále popiera tvrdenia iných, keď chce všetko vedieť lepšie než iní, vynikať nezvyklými náhľadmi. Hoci by sa dovoľával filozofie, to predsa nie je samostatné chápanie sveta, ale obyčajný psychický defekt.

Samostatným chápaním sveta, ako ho vymedzujeme, nie je napokon ani čisto špekulatívne bádanie, číre, bezzájmové poznanie, intelektuálna realizácia *l'art pour l'artizmu*.

Samostatným chápaním sveta, o ktoré nám tu ide, treba rozumieť také ideové preniknutie skutočnosti, ktoré po usilovnom sbieraní dedičstva storočí a po svedomitom zistení a zvážení vydobytkov súčasnosti vlastným myšlienkovým pochodom vychádza síce z nich, ale smeruje nad ne a za ne. Takéto preniknutie zdanlivo bezdné a ohromujúci chaos sveta a života skladá metódami, osvedčenými v minulosti a zdokonalenými novodobým vývinom ako komplikovaný hodinový stroj. Zisťuje hlavné složky a sily sveta, hľadá ich význam a funkciu, ktorá im nevyhnutne patrí. Nie je teda samostatné chápanie sveta len akési povrchové poznanie, ale nie sú to ani geniálne, pritom však iba parciálne náhľady. Je to od základných princípov sa vinúce celkové pochopenie zriadenia a smyslu sveta, ľudského života. Je to dôrazné prekročenie holých smyslových skúseností. Je to účelné poznanie, priam architektonicky budujúce.

Samostatné chápanie sveta znamená vcelku odvážny pokus preniknúť k posledným hĺbkam tajomstiev sveta a života, a to do určitej miery vlastnou cestou a najosobnejším pričinením, nielen pasívnou recepciou autorít alebo len logickou mechanikou. Komu sa ono stane habituálnou vlastnosťou, základným osobným návykom a rázom, potom myšlienky nebude spájať len zovňajším spôsobom, napr. formou scholastickej schémy, ale spracuje ich zvnútra, hĺbkovým prenikaním skladby, dobre premysleným usporiadaním. Samostatne mysliaci nedáva na seba vplývať ani vonkajšou sugesciou, ani skvelou retorikou nanucovaných právd, ani sa nezasekáva do svojich predsudkov ako do ochranného panciera. Jeho silou je práve kritické, osobné a slobodné myslenie.

Kto mieni filozofovať, i pri pevnom životnom presvedčení, i pri energicky sledovaných životných cieľoch, i pri špeciálnom kultúrnom záujme musí sa vedieť pozviesť nad seba a pritom predsa zostať osobným, osobnosťou; vymaniť sa zo sociálneho zaradenia a zástoja, náboženskej alebo politickej jednostrannej teoretiky a pritom si v nich predsa zachovať organické začlenenie. Danosti musí chápať zo stredu ich podstaty. Musí ostať dostatočne široký, otvorený a pružný, hotový prijať každú

vecnú mienku a reagovať na objektívny pokyn, pričom si jednako zachová svoju viazanosť, svoj gravitačný bod, centrum securitatis. Hoci sa teda primkýna k určitému, presne vyhrančenému smeru života, jednako ostáva vnútorne slobodný. Kladne a odvážne sa vyrovnáva s najrozmanitejšími hnutiami, blízkymi i ďalekými, domácimi i svetovými.

Samostatné chápanie sveta nie je, ako sa už povedalo, vrcholným výkonom filozofie. No je nevyhnutným predpokladom každej vskutku hlbokej a životnej filozofie.

Je však samostatné chápanie sveta vôbec možné?

Svet bol vždy zmatený, dnes je však mimoriadne bláznivým a ohromným trhoviskom mienok. Vtierajú sa zjavne i nebadane. Každý núka svoje náhľady čo najúčinnnejšími prostriedkami. Každý robí reklámu svojim presvedčeniam: niekto unášajúcou poézou, iný zdaním životnej úspešnosti, iný zas vedeckým aparátom, matematickou nevyhnutnosťou, niekto dokonca jasom svätosti. Sú ľudia, čo upotrebujú pritom priam obratné klamy, presvedčivé zdania. Vec jednostranne osvetľujú, prepínajú, obrúcajú mystickým čarom úspechu alebo hĺbky. Napokon sú aj takí, ktorí svoje náhľady propagujú násilím, terorom, existenciálnym strachom. To činia nielen nejaké spoločenské skupiny ako kapitalistické združenia, tajné politické a náboženské sekty, nielen štáty, ale aj jednotlivci. V dnešných časoch jestvujú priam celé laboratória a složité aparáty propagandy, pracujúce vedeckými metódami psychologie, štatistiky ap., zapájajúce do svojich služieb umenie výtvarné i slovesné, produktívne i reprodukívne. Slovom, nesmierny počet násilníkov a uchvatiteľov, udávajúcich tón i smer, často umlčuje tichú, pokornú pravdu.

Možno si teda v dnešnom babylone presvedčení a programov nadobudnúť vôbec vlastné náhľady a zachovať nedotknuté, nezradené vlastné stanovisko?

Nie je človek iba väčšou alebo menšou veličinou na osudovo danej križovatke dejín? Nie sú naše mienky a celkové pojatia sveta len vopred determinované výslednice rodu, krvi, povahových vlastností a rozumových schopností? Hĺbková psychologia predsa zistila, že každé racionálne uvažovanie predchádzajú isté základné presvedčenia, vyvierajúce z iracionálnych, podpovrchových vrstiev duše alebo z organického spojenia so životom; ďalej že každé momentálne myslenie je súčasne i odrazom celej individuálnej minulosti, ktorá ho nebadane uspôsobuje; a sociálna psychologia zas dokázala, že nemyslí len sám človek ako číre individuum, či len jeho čistý, individuálny rozum, ale na jeho myslenie pôsobí priam rasová, nielen generačná, minulosť a okrem toho i mnohonásobné vplyvy sociálnej atmosféry. Či i v našich náhľadoch, bez nášho vedomia, nerozmýšľajú iba skúsenosti a uspôsobenia predchádzajúcich pokolení? V akej miere sú naše najvnútornejšie myšlienky účinkom sily alebo slabosti tradície? Aké individuálne nádeje a sklamanie nás v živote doteraz poznačili? Či naši rodičia, náš učiteľ, naša dedina, náš kostol mali dosť sugestívnej sily, alebo nie? S akými strhujúcimi osobnosťami alebo faktami (vedeckými, umeleckými, politickými, náboženskými) sme sa stretli? Nakoľko sme vnímaví, nakoľko pohodlní? Máme zaistené sociálne postavenie a zamestnanie, ktoré vyžaduje výboje, borbu o nové veci, nové riešenia, podnecuje nás samo, alebo pracujeme mechanicky ako automat?

Historicky treba ďalej skúmať, či úsilie samostatne chápať svet nie je rezíduom starého individualisticko-liberalistického svetonáhľadu a sociálneho poňatia sveta, nevyhnutne znamenajúceho rozklad alebo prinajmenšom oslabenie a príliš veľké riziko

pospolitosti (vyššej, nadradenej sociálnej entity), štátu (organického rámca) a náboženstva (svetonáhľadového životného tmeliva)?

Napokon principiálna objekcia: nie je len naivným racionalizmom domýšľať sa, že sa nám úzkymi logickými lešeniami podarí preniknúť transcendentnú stavbu celej reality? Sú vôbec naše pojmové konštrukcie schopné na taký objektívny výkon?

Sú to otázky zaiste veľmi závažné. Bolo by treba na ne odpovedať dopodrobna v osobitných kapitolách. Tu nech stačí poznamenať, čo sa už aj nahodilo, že v samostatnom chápaní sveta nejde o ľubovoľnú osobnú autarkiu, ale o povedomé a kritické nadviazanie na prácu doterajších mysliteľov, pričom sa vychádza z daností a k nim sa aj smeruje. Hoci rozliční vnútorní a vonkajší činitelia rozhodne podmieňujú naše najvnútornejšie myslenie a konanie, jednako máme neochvejné, nielen predvedecké, ale aj vedecké, čiže kriticky a sústavne zistené povedomie o jestvovaní určitého stupňa ľudskej samostatnosti v chápaní sveta, takže na základe Paulsenovho výroku za najhlbšiu dejinno-filozofickú pravdu môžeme vyhlásiť poznatok: Čo ľudstvo vlastní ako najvyššie imanie, získalo práve prácou a žertvovaním samostatne mysliacich a dobrovoľne sa obetujúcich jednotlivcov, ktorých životnou odmenou bol často posmech, zneuznanie, zneváženie, prenasledovanie, ba i smrť.

Isteže, samostatné chápanie sveta môže byť nebezpečným nástrojom, a to najmä v rukách ľudí nesvedomitých, bezohľadných a ľahkovážnych. Ale takto nebezpečný je aj oheň, nôž a iné ničivé prostriedky. Pre nepostrádateľné služby, ktoré konajú ľudstvu, jednako sa ich nemôžeme a ani nechceme zrieknuť. Je pravda, mnohí zneužili filozofiu a samostatné chápanie sveta na vlastné chůtky, na vlastný i všeobecný úpadok mysli a srdca. To nás však nijako nepresvedčuje o tom, aby sme filozofiu a špeciálne samostatné chápanie sveta paušálne odvrhli, ale nanajvýš je iba upomienkou, aby sme s nimi narábali opatrne, zodpovedne, s mierou a náležite.

* * *

Súčasný závrtný tempo, ktoré nás ustavične štiepi za novými zážitkami, hatí sústredenosť myslenia. Novodobý život denne prináša toľko povznášajúcich a ubíjajúcich faktov, situácií, ktoré všetky treba ovládnuť a umiestniť do životného plánu i systému, že skoro neostáva pokojnej chvíle na celkové zahĺbenie sa do životného programu. Ohromný a ukrutný zápas o každodenný chlieb, o zaistenie spoločenského postavenia, meniaceho sa s roka na rok, neštabilizovaného na dlhší časový úsek, žerie energiu a odvádza pozornosť aj u tých, ktorí majú na špekuláciu prirodzené sklony.

Mnohokrát sa tak zdá, že sa ani neoplatí mať samostatný náhľad na složenie sveta. Nielen preto, že je to azda namáhavé, že to sťažuje už aj tak ťažký a skomplikovaný život, ale najmä preto, že to priam škodí životnému úspechu. Mocní tohto sveta, a to nielen hospodársky a sociálne mocní, ale aj kultúrne, nemajú veľké porozumenie pre samostatne smýšľajúcich ľudí. Najradšej majú takých podriadených, ktorí sa až otrocky hlásia k ich ideológii a mechanicky ju vyznávajú. Napr. aj Platón veľmi ťažko znášal Aristotlove samostatné mienky. Ako je známo, vo Wundtových psychologických laboratóriách nesmeli vyjsť isté výsledky. Driesch sa musel vzdialiť z okruhu "slobodomyselného" Haeckela, keď sa chcel dopracovať vlastného náhľadu na pôvod a vývoj organizmov. A tak je to vždy a všade. U slovesných a výtvarných umelcov

práve tak ako pri vedcoch a pri dogmatických ideologoch, politikoch ap. Svetonáhľadový súlad je totiž najsilnejšie priateľské puto. Svetonáhľadová protichodnosť u vitálne neovládaných ľudí vedie k najpriekrejšim formám nenávisti. V starovekých tyraniách, vo zvláštnych stredovekých pomeroch, ale aj v dnešných časoch, po liberalistickom rozvrte a uvoľnení nevyhnutne zostrených, prejaviť protivnú mienku bolo životu nebezpečné.

Ako pestovať samostatné chápanie sveta?

Treba si najprv uvedomiť: ako nejestvuje nejaký mechanicky pôsobivý recept na náboženské prehlbenie, umeleckú tvorbu, produktívne vedecké bádanie, na odvážne výkony a samožertvu, tak nejestvuje ani na dosiahnutie samostatného myslenia a chápania sveta. I tu, keďže ide o najosobnejší úkon, možno len apelovať na rozumné poňatie, porozumením obsahu a pohnútok pôsobiť na dobrú vôľu, na rozhodovanie človeka, majúceho potrebné povahové a intelektuálne predpoklady.

K samostatnému mysleniu a chápaniu sveta, podobne ako k všetkým veľkým výkonom, ktoré sme spomenuli, možno udať iba všeobecné rady, rámcové návody náležitého postupovania a správania sa.

Ponajprv treba mať a pestovať energickú vôľu k diskurzívnemu mysleniu. To odporúča Aristoteles. Kto chce teda dosiahnuť samostatnosť, musí prekonať novodobú nechuť k špekulácii a logizovaniu stupňovaním dôvery v ideovosť, v účinnosť objektívneho a sústavného pojmového spracovania a sklbovania celej skutočnosti.

Ďalej, ako to odporúča Jaspers, treba utvoriť v sebe a okolo seba atmosféru rozumnosti, pokorne sa podriaďujúcej skutočnosti. Nijakú ľudskú mienku neslobodno plne uzavrieť, tým menej zastierať alebo zľahčovať. Neuspokojovať sa so zdaním prvej zrejmosti. Rátať s ustavičnou trhlinou medzi ideami a skutočnosťou; oddávať sa bezvýhradne skutočnosti, skúmať idey, odstraňovať fikcie. Pamätať na to, že pravda nevíťazí razom, že sa niekedy skrýva aj za podobou ľudskej biedy, úzkosti, ba i falše. Statočne a spravodlivo vnikať do rozličných mienok o tej istej veci; venovať rovnako bedlivú pozornosť všetkým mienkam, nielen strhujúcim a skvele podaným, lež aj zdanlivo jednoduchým, tichým, skromným. Skúmať rozličné vysvetľovania, prijímať pravé. Aj keby to bolo čo ako bolestné, bytostne a životne podrobiť sa správne poznaniu, so všetkými dôsledkami.

Z toho vychodí: ochotne prijímať kritiku a príležitosť k vecnej diskusii, bez podráždenia, bez dogmatických predsudkov a apodiktických, aprioristických téz. Kto sa totiž odťahuje od kritiky, ten sa vlastne ani nesnaží naozaj vedieť. Bádateľ po nej túži. Konfrontácia rozličných stanovísk pomáha mu nájsť pravé. Je preň pracovnou podmienkou, podnetom a aj regulátorom. Kritikou, debatou, ba i slušnou polemikou oddeľujú sa pravdy, bezpečne zistené, dostatočne overené, od poznatkov hmlistých, nečistých, pomiešaných s vlastnými idolmi.

Napokon tomu, kto chce samostatne myslieť a chápať svet, prichodí sa stále boriť so sebou samým. Podľa Goetheho treba mať neuhasiteľnú túžbu po rastúcej čistote, múdrosti, добрte a láske. Stálym štúdiom, vlastnou intelektuálnou činnosťou, sledovaním činnosti iných treba pestovať duchovnú pružnosť, pohotovosť a pripravenosť na poznanie a pokorné prijatie pravdy. Tak sa aspoň čiastočne odosobní, vymaní z úzkych

záujmových sfér a z predsudkov, sťažujúcich alebo celkom hatiacich potrebnú slobodu ducha, túžiaceho po ozajstnej samostatnosti.

* * *

Na Slovensku sa tiež volá po samostatnom myslení a chápaní sveta. I keď je toto volanie dávnejšie, zvlášť v posledných časoch sa ono ozýva častejšie a ozýva sa s istým oprávneným poťažkávaním nad bolestnou skutočnosťou: ako by doteraz vždy bol niekto iný myslieť o nás a za nás. Je to síce príznačne mužská črta myslieť miesto niekoho, niekoho duchovne plodiť a svetonáhľadne viesť. Pre dospelého je však prinajmenej trápne dať sa iba viesť, osobne neprikročiť k dielu, vyžadujúcemu zodpovednosť, prinášajúcemu ťažobu a riziko.

U nás sme mali doteraz pomerne málo samostatne mysliacich a vskutku tvorivých osobností. Zčiasťky preto, že nás hospodársky, politicky i sociálne ovládali, zčiasťky tiež preto, že sme ešte dostatočne nepremohli vlastnú duchovnú inerciu. Hoci sme blízko ohnísk kultúrnej Európy, jednako nás plne nepritiahly, nevyrástli sme z pohodlnosti, z domáceho založenia, slovom: z primitivizmu.

Primitív je človek s výlučným záujmom o vlastné elementárne životné potreby, teda o najbližšie a najnevyhnutnejšie osobné starosti. Ide mu len o holé udržanie individua, prípadne o čiastočné zlepšenie, o trochu výhodnejšie existenčné podmienky. Taký človek je vcelku statočný a verný človek. Predstavuje nielen základ spoločnosti, ale už určitý, hoc nízky, no pevne dosiahnutý stupeň civilizácie. Keď sa kladne zapojí do celkového poriadku kolektíva, svedomitým konaním sverených dieľčích úloh spĺňa popri vlastnom udržíaní aj vyššiu funkciu: nesie ťarchu každodenného života štátu, spoločnosti. Uňho však rozhoduje bezprostredný dojem, sympatia alebo antipatia. V tomto smysle môžu byť (a sú) primitívmi rovnako obyvatelia dedín a samôt, ako aj mestečiek, miest, predmestí, ba i veľmest. Majú už svoje chodničky, ktoré sú im najmilšie, ku ktorým sa bytosťne priputnali. Všetko posudzujú svojou ustálenou mierou. Vzrušia ich iba fakty, ohrožujúce ich existenciu, alebo "silné" slová, týkajúce sa ich samých, poťažne ich záujmovej skupiny. Myšlienky, upomínajúce jemne, na nich neúčinkujú. Primitív nemá smysl pre ideológiu, necíti jej potrebu a význam. Krok s dobou je preň neznámy pochop. Svoje náhľady, ktoré má, obraňuje alebo plazivým utiahnutím, biednym mimikri, alebo osobne násilníckym výstupom, hlavne zlosťou, zvadou, blčiacou zášťou, zahrýzajúcou sa do osobnej cti.

Mnohí z našich ľudí, hoci sa vonkajškom prispôbovali novým európskym požiadavkám, hoci aj politizovali, historizovali, umelecky tvorili, nábožensky horlili, ba i nábožensky intelektualizovali, vnútorne ostali jednako ešte vždy primitívmi. Samo o sebe je to nie národná katastrofa. Veď aj ohromná väčšina národov s vysokým kultúrnym potenciálom sa v mase skladá z primitívov. Povážlivým sa zjav stáva až vtedy, keď kultúrne pracovníci, ktorí by mali viesť celý národ podľa samostatne chápaného svetonáhľadu a plánu, zodpovedajúceho novým podmienkam, sostaveného z vlastnej skúsenosti a z problematiky času i prostredia, lipnú len na svojich záujmoch, poznajú iba svoje cestičky. Vlastnú bezradnosť a chaotičnosť zastierajú potom anatemizovaním a násilníckym potláčaním ozajstných personalít.

Zrejme bolo by osudným chcieť, aby všetci slovenskí dôležití kultúrne činitelia boli avantgardistami. Veď aj avantgardisti, pri všetkých žiarivých výbojoch, často sú

tiež do určitej miery primitívnymi, zajatcami prvej mladosti, snobmi nezriadenej vitality, bojujúcimi nie celkom uvedomele a zámerne, alebo snobmi západníckeho napodobňovania. Tvrdosť každodenných striezlivých udalostí, tlak zdravého rozumu ich i tak uvedie na pravú mieru, stlmí všetko, čo je v nich nepravého a škodlivého. Nie je predsa zriedkavosťou, že práve z avantgardistov stávajú sa časom najzarytejší malomešťania.

Skôr ako takýchto avantgardistov potrebujeme tvorivé, význačné, vyhranené samostatné osobnosti, ktoré strovíly a preskúmaly rozličné, často aj protichodné oblasti ľudskej činnosti, ktoré ich vpíly do seba, pochopily ich principiálne, v celej šírke a hĺbke, do posledných hraníc.

* * *

Človek, ktorý pomáha tvoriť samostatne a pritom dbá aj na svetový poriadok a na celkové dobro ľudstva, vykonal pre svet nepomerne viac ako ten, ktorý sa rúti na ľudí zvnútorne, drilom, organizáciou, a tak ich núti k nejakému cieľu. A keby taký diktátor aj dosiahol určitý hmatateľný úspech, pozitívny výsledok, ruší ho tým, že ľudí prispôsobuje k stroju, automatu. Kto chce ľuďom naozaj dobre, musí s nimi postupovať ako s ľuďmi, primerane ich opravdivej ľudskej povahe: musí ich urobiť slobodnými, v slobode dobrými, v slobode samostatnými tvorcami, zodpovedne, no ochotne a radostne sa podoberajúcimi na prácu, ktorá pre nich znamená osobné a bytostné naplnenie. Tým sa, pravdaže, vylúči číro mechanické opanovanie ľudí. Ale veď len stroje a bábky možno tak dirigovať. Právě vládnutie sa zakladá na slobodnom rozhodnutí, nie na fyzickom alebo morálnom násilí.

Samostatne mysliaci človek vie, čo je sloboda, pozná jej hranice a viazanosť; vie, že zákon a sloboda sa nevyklučujú, lež podmieňujú a vyvažujú. Ona, živá sloboda, je preň ostňom bodavým, keď ustáva. Je smyslom i odmenou jeho námah.

Text sme prevzali z časopisu Verbum, roč. 1, 1946, č. 1, s. 4-8 a s. 10-13.

Redakčne sme ho neupravovali.